

Кечмиш хъувал гъарган кІваъ ади гъибт

ГЪАРСАРИЗ КЕЧМИШ ХЪУВАЛ КУБКІДИ

Аллагъу Тааълайи гирами Къур'андиъ дупна: «Гъарсариз кечмиш хъувал кубкІди. Кечмиш хъувал – думу гъарсар гъягъру рякъ ву, ва инсан думу рякъюъ учІвуз, Аллагъу Тааълайин амрар тамам апІури, Дугъу гъадагъа гъапІу ляхнарихъан ярхла шули, гъязур духъну ккунду». Пайгъамбари ﷺ гъапну: «Учву иллагъки ичв шагъват чІур апІру ляхнар кІваин апІинай, яни кечмиш хъувал».

Абдулмалик Мягъяммедбеков
Дагъ. Огни шагърин медресейин мялим

Кечмиш хъувалихъна, туба апІури, ухъу шлиз зулум гъапІнуш, дугъкан афв апІуб ккун апІури, жвувак кайи буржар ктичур, - гъамци гъязур духъну ккунду. Хъа азарлуйи му ляхнар хъанара гъялаки апІуб герек ву. Кечмиш шулайи кас арччул гъвал'инди, маш къиблайихъинди илдицину дитуб ужу ву. Хъа эгер саб фицибкІа себеб ади дици шулдарш, думу къял'инди дигру, дугъан маш ва ликар къиблайихъинди илдицину шлуганси. Гъацира кечмиш шулайириз, шагъдат текрар апІин кІури, улупну ккунду. Пайгъамбари ﷺ гъапну: «Учву ичв кечмиш шулайидариз «ла илагъа иллаллагъ» гафар текрар апІуз гъитай».

Кечмиш шулайирин багахъ гъацира сура «Ясин» урхуб ужу ву, ва гъит дугъу Аллагъу Тааълайикан ужудар фикрар апІри, гъит, думу кас Аллагъу Тааълайи чан гунгъарин афв апІур кІури, умудлу ишри. Гъацира кечмиш шулайириз мичліи шид тувуб ужу ву. Инсан кечмиш гъахъиган, дугъан улар хъяркъру, шархъил ккадабахъбан бадали, думу цІилихъди илбитІну, къюкъяр кІул'инади йивуру. Дугъан вари жан ккебкруганси дугъин фука илипуру, фун'ин фука гъагъиб иливуру, мисалназ гюзю ва гъж. Му ляхнар гъакІирин варитІан багахълу касди апІуру. Инсан кечмиш гъахъиган, дугъан жандак жибкІуз гъялак хъуб ужу ву. ЖибкІбан варитІан цІиб вуйиб гъисаб шулу вари

жандик шид кубкІуб, жандик кайи нежес марцц дапІну. Думу жикІурайири, гъадму касдин гъусул апІуз кІури, ният апІубра ужудар ляхнарикан ву. Майит жибкІруган, дугъан кІул ликарІан зади шлуганси дивну ккунду. ГъакІир жикІруган, дугъан аъврат саб фтихъдикІа ккебкуб фарз ляхнарикан ву, ва думу жикІуз кІури гъязур дапІнайи шид жикІурайи йишвхъан цІиб ярхлади дивну ккунду.

Майит жибкІбан къайда

Кечмиш духънайир дитну, арччул хил дугъан йирфариин, арччул ликрин къамкъ кечмиш духънайирин йирфарик кубкІну дебккру ва, гагул хълихъди фуниз илзигури, душваъ айиб вари удубчІвруганси дапІну ккунду, хъа дугъан кюемкчийи шид хъубзри, удубчІвуб вари штухъди марцц апІуру.

Нумрайиъ:

Шейх Аъли-гъяжи Афанди ихъ арайиан гъушну

Инсанариз афв апІинай - азарлу хъидарчва

Жъмяагъ гъудгникан жикъиди

Табасаран халкъдин меденият за гъапІу кас

VII аьсрин гъацІариан IX аьсрин сифте кІуларизкъан аьрабари, Дагъустандиъ Ислам дин мягъкам апІбан бадали, дявйир гъахури гъахъну. Гъациб метлебниинди дурари Ислам дин ва шариагъ тарабгъуз хъюгъну. Думугандин бикІбининди вуйи тарихдиан мялум шулайиганси, Салман кІулиъ ади, аьрабарин къушум Табасарандиъ архъну, ва табасарандин гъакимдарихъди чпиз харж тувбан масляагъ гъибтІну. Амма дициб асиллувал къаназ гъубзундар - Табасаран гъакимдари аьрабариз харж тутрувуз йикърар гъапІну.

АбдулмутІалиб-гъяжи Гъязратаълиев

VIII аьсрин сифте кІулариз аьрабарин Дагъустандин йишвар чпиз табигъ апІуз ккуну гъаракатар гужал шулу. Думу гъаракатнан асаснан метлеб жагъил инсанар, ригъар-вазариз, цІиз, хач-перезариз гъуллугъ апІрудар Пайгъамбари ﷺ улупнайи Аллагъу Тааълайин амрининди дюз ва камиллу рякъюъ тІауб вуйи.

Табасаран Исламдин рякъюъ хубан бадали аьрабари гъуху ахю алжагъбар Жаррагъдинна Масламайин ччвурарихъди аьлакьалу ву. Дербент дибисну, Масламайи Дагъустан жара йишвар дисбан бинайиз думу илтІибкІуз хайлин улъчйир къабул гъапІну. Дугъу шагъриъ ва дидин гъунши

гъулариз Сирияйиан вуйи 24 агъзур эскер дитну. Дербентдиъ бина дивну, аьрабариз Табасаран ва жара йишвар дисуз ккундийи. Гъаци, дурар Дагъустандин айтІан мулкар вуйи Табаса-ран, Къяйтагъ ва Лак мулкариина гъафнийи. Аьрабарин къушмин кІулиъ айи Мерванди Табасарандин гъакимдарихъди 739-пи йисан харж тувбан гъакънаан чпиз хайирлу йикърар гъибтІнийи. Табасарандин агъалйири Дербентдин амбарариз гъар йисан 10 агъзур швтушв тахил абхъну ккундийи. Аьрабари Дербентдиъ дивнайи бина мягъкам апІувализ вуйи ляхнар давам апІурайи. Халифатдин жюрбежор вилятариан, иллагъки Сирияйиан ва Месопатамияйиан Дербентдин

ОНЛАЙН

Инсандин аьмалар

Суал: Швнуд йисланмина бицири чан гунгъарихъан жаваб тувру? Гъарури чакъанди жаваб тувдин, дарш чан веледарихъандира?

Жаваб: Пайгъамбари ﷺ гъапну: «Шубурин аьмалар диклурдар: 1) нивклуь айирин, уягъ хъайизкъан, 2) йисар тамам дархьи бицирин, 3) клу'ан душнайирин, амриз гъайизкъан» (имам Аьгмад, № 100-101, 144/6; ад-Дарими, №171/2; Абу Давуд, №4398; ан-Насаи, №156/6; ибн Мажагъ, №2041). Гъарури чакъанди жаваб тувру, амма жарадарихъандира жаваб тувну ккунни инсанар а: имамди чан жямьягътихъандира, жилири – хизандихъандира, гъакимри – чан хиликк ккайдарихъандира.

Хна

Суал: Хнайихъди жандик фукла каплуз ихтияр айин? Гъудгнин жиклуь камил шулин?

Жаваб: Хай шулу, эгер диди шид деебтуруш, хъа ухъуз аьгъюганси, хнайи шид деебтуру, гъамдиан ихтияр айиб аьгъю шулхъуз.

Жилирихъ хъайи дишагълийиз чан жилирин ихтиярниинди хилар, ликар хнайихъди рангламиш аплуз хай шулу, хъа рангламиш гъаплу йишвар анжагъ жилиризна мягърамаризтлан рякъюз гъитуз ихтияр адар. Эгер аьврат вуйи йишварра кмиди рангламиш дапнаш, дурар анжагъ жилиризнан рякъюз гъитуз ихтияр адар. Жилирихъ хъадру шураз му ляхнар аплуб карагъат ву. Хъа жилариз мурар гъарам ву («аль-Гъязрамия»).

Кучликан

Суал: Вари дюшошариь кучлал аплуб гъарам вуйинхъа?

Жаваб: Кучлал гъар жюрейинуб шулу. Гъарам вуйи кучлал а – думу, мисалназ, Шариьтдин хай шлу себег адарди аплуб. Хай шлу кучлал а – думу зулумкрарихъан жвуван мал-мутму уьбхруган аплуб. Кучлал аплуб ужу шулу, шлинкла нукъсанвалар жин аплури. Кучлал аплуб герек ву, эгер мусурман касдиз къанундинди дарди зулумкрари зулум аплури гъабхъиш, гъадму уьрхбан бадали. Яни гъадму кас айи йишв жиниди гъибтуз шулу, дугъан жандак уьбхбан бадали. Мусурмарин арайиь мяслягъ аплуз клурира кучлал аплуз хай шулу.

Краб

Суал: Крабдин палочкйириккан гъязур дапнаи салат иплуз хай шулин? Краб иплуз ихтияр айин?

Жаваб: Жилиинра, штугъра сабси яшамыш шлудар иплубдик ишлетмиш аплуз хай шулдар, хъа краб гъаму ухъу гъапидарикан ву, гъаци вуйиган краб иплуз хай шулдар. Гъамдихъди фунуб вушра балугъарикан вуйи сурсат иплуз хай шулу, дидиз фициб ччвур туврашра – крабдин палочка, ясана жараб (крабдин палочкйир балугъарикан гъязур аплури). Гъаци вуйиган учву гъадабгъуру сурсатдик кайибдиз дилигнугу, хъасин хурагназ ишлетмиш дапну ккунду.

Чларар удутлуб

Суал: Шубариз урчвмарин арайиь шлу чларар удутлуз ихтияр айин?

Жаваб: Эгер дураринан, яни урчвмарин чларариан шуран утканвал дубгъраш, хай шулу.

Суалариз жаваб тувур Шамиль Зурпукъанов ву

Шейх Аьли-гъяжи Афанди ихъ арайиан гъушну

Ухъкан варидариз му дюн'айиь ухъу саб бици вахтнатлан яшамыш даршлуб аьгъяшра, ихъ арайиан фужкла Ахиратдиз гъагъруган, къваз читинди шулу. Асас вуди читинвал алабхъуру ихъ арайиан уждар ксар, аьлимар, Аллагъу Тааьлайин ккунни ксар – устазар, шейхар гъагъруган. Ихъ арайиан адлу шейх Саид Афанди душну йистлан артухъ дубхъна, ва магъа гъамус ихъ арайиан сарсана адлу кас гъушну – шазали тларикъатдин шейх, Левашин райондин Къулецма гъул'ан вуйи Аьли-гъяжи Афанди кечмиш гъахъну. Му хабар кубкган, дерд дархьи кас Дагъустандиь имдаршул. Амма ухъхъан дигиш аплуз шлуб фуклара адар, ва Аллагъу Тааьлайи тувубдин ухъу рази духъну ккунду. Ухъу вари Аллагъу Тааьлайихъан вухъа ва Дугъахъна къяляхъ хъакурухъа.

Аьли-гъяжи Афанди 1937-пи йисан Левашин райондин Къулецма гъулаь бабкан гъахъну. Байвахтарианмина дугъан диндихъна ва юкв марцц аплури тларикъатдихъна гизаф иштагъ ади гъабхъну. Дугъаз диндин дарсар туву сарпи мялим накъшубанди ва шазали тларикъатарин адлу шейх Инхо гъул'ан вуйи Аьбдулгъямид афанди гъахъну. Диндиз манигъвал аплури читин вахтар вушра, Аьли-гъяжи Афандийи диндин аьгъювалар гъадагъну ва илмарин ахъу дережайиз удучлвну. Думу гизаф йисари Буйнагъск шагърин имамдира гъилихну.

1995-пи йисханмина 1996-пи йисазкъан Аьли-гъяжи Афанди Дагъустандин Духовный управлениеийн ахъюр вуди гъахъну. Дагъустандин муфтийди лихури, думу касди жямьягълугъ бадали гизаф мянфя-аьглу ляхнар гъахури гъахъну. Думу вахтар фицдар читиндар гъахънуш, варидариз къваинди ими. Дугъу чаин али вазифйир лайикъ вуйиси тамам дапну, думу вазифйир гъюри имбу насларихъна гъурукъну. Аьли-гъяжи ляхин хътарди дусну гъузру ксарикан дайи, думу гъар вахтна диндин ляхнин машгъул кас гъахъну. Гъадму кас себег духъну Къулецма гъулаь медресе ачмиш гъапну ва магъа гъийин йигъанра душваь тляимари диндин аьгъювалар гъадагъура. Устаздиз гизаф чларар тамамди аьгъяди гъахъну, гъаци вуйиган дугъаз «Абу лугъат», яни «Чларарин адаш» клури гъахъну. Артухъси дугъу диндин илмарикан улхури шуйи ва гъацира Исламдин тарихдиз асас фикир тувуб ккун аплури. «Эгер узу Исламдин тарих аьгъю гъапундайиш, узуз диндин ляхин гъабхуз читинди шуйи», - къайд аплури Аьли гъяжи Афандийи. Му кас лап гъюрмат айир, инсанарихъди гъарган уждар аьлакйир гъахъир вуйи. Дугъахъди таниш вуйи ксари дугъан хасият гъабкъган, аплури ляхнар гъаркъган, многтал шуйи - гъадмуькан марцциди уьмур хъаплу кас гъахъну.

» 6

Учредитель

Благотворительный фонд «Путь». Газета печатается по согласованию и одобрению Духовного управления мусульман Дагестана

Редакционный совет

Председатель редакционного совета муфтий РД Ахмад-хаджи АБДУЛАЕВ

Заместитель муфтия РД

Махди-хаджи МУТАИЛОВ

Главный редактор

Заурбек (Абдулла) ЯИКБАЕВ

Редактор

Ансар РАМАЗАНОВ

Канонический редактор

Мухаммад-Рамазан РАДЖАБОВ

Корректор

Шарафудин ДАШДЕМИРОВ

Дизайн, вёрстка

Мухаммад МУСАЕВ

Иса ОМАРОВ

Менеджер

Мухаммад ХИРЯСУЛАЕВ

Абдулсабир АХМЕДОВ

Руслан ШАХМАРДАНОВ

При перепечатке ссылка обязательна.

Набрано и сверстано на компьютерной базе

газеты «Ас-Салам».

Газета зарегистрирована Федеральной

службой по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций.

Свидетельство о регистрации

ПИ № ФС 77-42079

от 24 сентября 2010 г.

Отпечатано в ООО «Дом печати» по адресу:

пр-т Акушинского, 20. Заказ № _____

Тираж 2.800 экз.

Сдано в печать 2 ноября 2013 г. в 18:00

Адрес редакции

367015, РД, г. Махачкала,

ул. Аскерханова 13а.

Телефоны:

Редакция: (8722) 51-85-22.

Подписка и доставка по г. Махачкале: 914-222.

по Республике Дагестан: 8-988-699-28-24.

E-mail: info@assalam.ru; www.assalam.ru

Кечмиш хьувал гьарган киваъ ади гьибт

1 « Хьасин майит йирфариинди дибтру ва, хиллан парча илбижну, ясана хил'ин элжгийр алахъну майтин улхъан ва къалхъан вуйи аьврат жибктуру. Хьасин парчайин тики дибисну, дидихъди силбар ва хъяхъарин айти йишвар марцц алуру. Мидин къяляхъ фици чивии касди гьудгнин жиктуруш, ари гьаци дугъан гьудгнин жиктуру, ниятра дапну. Ният: «Узу ният гьапза гьаму майитдин гьудгнин жиктуру», хьасин дугъан килу жибктуру, хьасин мужри, дугъан кушар журхуру, ва жубхруган фука ктабхъиш, думу гьадму кафандигъ гьивру. Хьасин майит гагул гьвал'инди илбицну, кулхъан ликарихъна арччул гьвал жибктуру – му саб ражари жибктуру шулу, къюбпи ва шубубпи ражарира жиклуб ужу ву. Сабпи ражари жикруган сябун, ясана дидин ерина гьациб жараб ишлетмиш алуру, хъа аьхиримжи ражари жикруган, камфорайихъди (укларин жюре), эгер жикбалан къяляхъ нежес удубчвиш, думу марцц дапну ккунду. Жилари жили кас жиктуру, хъа дишагълийири - дишагълийири, гьацира жилирихъан чан хпир жиклуз шулу, хъа хпирихъан чан жилир. Кечмиш гьахъидарикан къюб жюре ксар жиктурдар, ва дурариин жаназа гьудганра алапурдар: Аллагу Тааьлайин рякъюъ шагъидди кечмиш гьахъир, ва бабан функан ктахъу велед, эгер дугъу уьмрин саб жюрейин лишнар тувундарш. Эгер фунит айирин 6 ваз дубхънади гьахънуш, думу жиктуру, кафандигъан гьидиржуру, жаназа гьудган алапурду ва фаркъат алуру. Эгер фунит ади 6 ваз хъайиз кечмиш гьахъири, дун'ийиз удучвруган, сесер гьапнуш, ясана ришвури гьахънуш, имбу инсанар фици фаркъат алуруш, думура гьаци вари фарзар тамам дапну фаркъат алуру. Эгер дугъу, функан ктахъруган, саб жюрейин лишнар тувундарш, амма инсан ву ктурусиб гьалназ дуннайир гьахъиш, думуган дугъхъан вари алуру, гьудган ктарди, хъа инсан ву ктуруси тийин алуз шлуси гьелелигъ гьабхундарш, дугъин фукара алуруш, амма гьидиржну фаркъат алуру ужу ву.

Кафнигъан гьидиржувал

Кечмиш духънайир, чан уьмригъ дугъу фициб парчдин палат алабхъну ккун-

душ, гьациб парчдигъан гьидиржуру. Мисалназ жилириз кланан, атласдин палат алабхъуз хай шулдар, гьаци вуйиган, кечмиш гьахъиганра, дидгъан гьидиржуз хай шулдар. Кафандин варитан циб вари жандак гьидиржуз шлубсиб саб парча ву. Хъа жилариз тамам вуйиб шулу вари жандак ккебкру шубуб парча, хъа дишагълийири шалвар, ккуртт, ягълухъ ва вари жандак ккебкру къюб парча, ясана гьамрарин ерина вари жандак ккебкру хъуб парча. Кафник ва гьацира жорбежор йишвариин иливру, ясана ивру бамбгик ици ниъ кубзуб ужу ву.

Жаназа гьудган

Жаназа гьудган 7 рукнуыйкан ибарат ву:

1. Ният: «Узу ният гьапза гьаму майтиина фарз жаназа гьудган алуз», ясана «гьаму майтиина» ктуру гафарин ерина кечмиш духънайирин ва дугъан адашин ччвур ктуру.
2. Жаназа гьудган дугъужвну алуру, эгер дици шулдарш дусну.
3. Юкъуб ражари текбир урхуру.
4. Сабпи текбирихъан «Аль-Фатигъа» сура урхуру.
5. Къюбпи текбирихъан Пайгъамбарина ﷺ салават хуру. Салаватдикан варитан циб «Аллагъумма салли аьла Мугъаммад»
6. Шубубпи текбирихъан кечмиш духънайириз дюаъ урхуру. Дюаъийкан варитан циб гьаму ву: «Аллагъумма гьфир лагу варгъамгъу». Хъа тамам хъибди гьаму дюаъ

« اللهم ان هذا عبدك و ابن عبدك خرج من روح النبى و سعتها و محبوبه و احبائه فيها الى ظلمة القبر و ما هو لاقية كان يشهد ان لا اله الا انت وحدك لا شريك لك و ان محمدا عبدك و رسولك و انت اعلم به منا اللهم انه نزل بك و انت خير منزل به و اصبح فقيرا الى رحمتك و انت غني عن عذابه و قد جئتاك راغبين اليك شفعاء له اللهم ان كان محسنا فزد في احسانه و ان كان مسيئا فتجاوز عنه و لقه برحمتك رضاك و قه فتنة القبر و عذابه و افسح له في قبره و جاف الارض عن جنبه و لقه برحمتك الامن من عذابك حتى تبعثه امانا الى جنتك برحمتك يا ارحم الراحمين »

Хъа кечмиш гьахъир бицлр вуш, сабпи дюаъийхъди гьаму гафарра урхуру:

« اللهم اجعله فرطاً لا يوبه و سلفاً و ذخرًا و عظة و اعتباراً و شفيعاً و ثقل به موازينهما و افرغ الصبر على قلوبهما و لا تحرمهما اجره و لا تفتنهما بعده و اغفر لنا و لهما و لجميع المسلمين »

«Аллагу ижаьлгу фиртан лиабвайгъи ва салафан ва зухран ва изатан ва иътибаран ва шафияан ва сакбил бигъи мавазинагъума ваафригъ сабра аьла къулюбигъима вала тагъримгъума ажрагу вала тафтингъума баъдагу вагъфирлана валагъума валижамииль муслимина»

Юкъубпи такбирихъан гьаму дюаъ урхуб ужу ву:

«Аллагъумма ла тягъримна ажрагу (гъа) вала тафтина баъдагу (гъа) вагъфир лана ва лагу (гъа)»

7. Юкъубпи такбирихъан салам тувру.

Саламдин варитан циб «асаламу алайкум» ву, хъа тамам хъпан бадали «ва рагъматуллагу» ктури хъапну ккунду. Гьамци салам арччул ва гагул терефназди тувру.

Жаназа гьудган тамам хъпан бадали гьамцдар шартлар а:

1. Ахъю гьусул алди ва гьудгнин дижикну ади ккунду.
2. Палтар, жандак ва жаназа алуру йишв нежесдихъан марцциди дубхъну ккунду.
3. Къиблайихъинди илдицуру.
4. Аьврат ккебкру.
5. Кечмиш духънайир дижикну ади ккунду, жандик ва кафандик нежес ктарди дубхъну ккунду.

Жаназа гьудган мистаъ алуру сунна ву, ва жаназа алуруган, шубуб, ясана думутанна артухъ жергийригъ дугъужвуб ужу ву. Кечмиш духънайи жили касдин килу имамдихъан гагул терефназди дубхъну ккунду, ва имам килулихънаси багахъна дугъужвур. Хъа дишагълийин килу имамдихъан арччул терефназди шлуганси дивру.

Жара гьулаъ, ясана шагъригъ кечмиш гьахъи касдин жаназа гьудган алапруган, эгер дугъан ччвур аьгъяди вуш, ниятнаъ ччвур киваин дапну ккунду. Хъа аьгъдарди вуш, гьамци ктуру: «Узу ният гьапза жаназа гьудган алапугъ гьаму йигъан, ясана гьаму гьафтайи мусурмарикан кечмиш гьахъириин».

Аьхир гьюру нумрайиш

Аьлимарихъди дусбан фазилат

Адлу Аьлим Шейх Агъмад Къальюбийин чан «Навадир» ктуру китабдиъ дупна: «Аллагу Тааьлайи лукларигъан гьисабсуал гьадабгъуру, ва лукран харжи ляхнар ужудар ляхнартан артухъ гьахъиган, Аллагъди ﷻ дурариз жегъеннемдиз гьарахай ктури амуру алуру. Хъа дурар жегъеннемдиз гьагъюрайган Аллагъди ﷻ Жабраил малаикдиз ктуру: «Хьуркъ Йиз лукрахъ ва думу саб ражарихъан аьлимарин мажлисдиъ дусну гьахъир вуш гьерх, эгер гьахъир вуш, гьадрарин шафаатдинди узу дугъан аьфв алура». Жабраили дугъхъан, аьлимарин мажлисаригъ гьахъир вуш, гьерху, ва гьадму касди, дицдар мажлисаригъ гьахъир дарза, ктури жаваб тувру. Жабраили ктуру: «Я Рабб! Увуз яв лукран гьал ужуди аьгъявуз, дугъу «ваъ» ктури жаваб тувну». Аллагу Тааьлайи Жабраил малаикдиз, гьадму касди аьлим кас ккун хъапнуш-гьапнундарш гьерх, ктуру. Жабраил малаикдин му суалназра думу касди ваъ ктури жаваб туву. Аллагу Тааьлайи хъанара Жабраил малаикдиз, гьадму кас аьлимарихъди саб суфраийихъ дуснуш гьерх, ктуру. Думу касди му суалназра «ваъ» ктури жаваб туву. Думу кас аьлим аийи кючейигъ яшаммиш гьахъир вуйин ктури, гьерх гьапну Аллагу Тааьлайи Жабраил малаикдиз. Му суалназра му касдин жаваб саб вуйи. Аллагу Тааьла хъанара Жабраилихъна илттикну ктуру: «Я Жабраил, гьадму касдин ччвур аьлимдин ччвурназ ушар вуш, думу аьлимдин тухмикан вуш гьерх». Му суалназра дугъу имбу суаларизси жаваб туву. Аллагу Тааьлайи Жабраилиз, гьадму касдиз аьлим ккуну кас ккундуш, гьерх гьапну. Му суалназ думу касди ав ктури жаваб туву. Думуган Аллагу Тааьлайи Жабраил малаикдиз ктуру: Дугъан хил дибисну женнетдиз хъади гьарах, гьадму кас бадали узу дугъаз аьфв гьапнуза». Сар аьрабди ихъ Пайгъамбариз ﷺ гьапну: «Я Расулаллагъ, сар касдиз тмуну кас ккунду, амма дугъхъан дугъахъди сагъиди хъуз шулдар» Пайгъамбари гьапну: «Инсанди фуз ккун гьапниш, гьадгъахъди хъиди». Пайгъамбари ﷺ хутба алурайи вахтна, сар аьраб гьудужвну, гьапи: «Я расулаллагъ! Гьиямат йигъ фила шулу?» «Уву думу йигъаз фу гьязур дапнава?», - гьерху дугъхъан Пайгъамбари ﷺ. Аьрабли жаваб туву: «Узу гизаф гьудгнар ва ушвар гьязур дапнадарза, аммаки узуз Аллагу ﷻ ва Дугъан Пайгъамбар ﷺ ккундузуз». Пайгъамбари ﷺ гьапи. «Уву увуз ккунирихъди хъидива». Анасди гьапну: «Учуз ккундучуз Пайгъамбарра ﷺ, Абу Бакарра, Уьсманра, амма учхъан дурари алуру аьмалар алуз шуладарчхъан, амма гьадрарихъди учура хъуб ккун алурача! Амин, я Аллагу!» Ари лигайчва, гьюрматлу гьардшар ва чийр, аьлимарихъди дусбакан, дурарин мажлисаригъ иштирак хъубкан, дурарихъди сюгъбат гьабхакан фукъан аьхю мянфяабт аш. Гьаци вуйиган, ухъу мициб мумкинвал ишлетмиш дапну, аьлимарин мажлисариз гьагъюз чалишмиш духъну ккунду. Гьит Аллагу Тааьлайи ухъуз ужудар ксарихъди хъуз тав'фик туври!

Юсуф Ражабов

Инсанариз аьфв апиной - аьзарлу хьидарчва

СИЖАРИХЪДИ ВУЙИ ЧИТИНВАЛАРИКАН ШУРАНА ДАДАЙИН СЮГЪБАТНААН

– Дада, гъапъза, фици пузавукна? Узуз вари даккун дубхъназу! Ярхи йигъ читинвалар. Жилирира гьарган чан дадаин тереф бисуру. Аллагъди ﷻ думу гъякъ рякъ'ин алаъри. Гьадушвахъна дуфнаки, дугъу, узу хъгарди, йиз жилиризна бицидариз чпихъна теклиф апири шулу. Бицидар хулаз гъафиган, дурари чпин гафарихъди узу къл'ан адауру: «Бабу учуз гъаму гъапну... бабу учуз гъатму апиуз ихтияр тувну... баб, баб, бабу гъадабгнун...». Дугъу веледариз дюзди тербия тувуз гьитрадар, узу апиурайиб вари члур апиури шулу. Хъа къяляхъ гъюрудар фици гъюруш, увуз дяркъиш ужу ву: алацлну, гъизмиш духънайидарси шулу.

– Дурар читинвалар дар, йиз риш. Бабу чан хуглариз фукла гъадабгьруган, дурарин гъайгъу зигруган, увук хъял кубчлвравук. Фуну бабу вушра гъаци апиур.

– Я дада, дугъу дици гъаз апиураш узуз аьгъязуз. Дугъаз, бицидариз узу даккун духъну, ккунди а, ва, ужур дар, клури улупуз ккунду.

– Дици дар, йиз риш, сар бабукъан дици фикир дарапур. Уву дицдар фикрар клулиз гъичра магъадагъан. Уву аьхиримжи ражари дугъахъди фила гафар гъапунва?

– Дада, увуз узу фициб гъялнаъ аш, рябкъюравузки? Узу гьарган ляхниин машгъл вуза. Валлагъи, узу увузкъан зенг апиури шулдарза, гъятта учвхъан начдира кмиди вуйиз.

– Уву дугъахъди телефондианкъан гафар апиурадарна? Узу яв дада вуза, узхъан яв гъаври ахъуз, аьфв апиуз шулу! Амма дугъу думу гъисабназ гъадабгьидар. Увуз кьваинди имдарнуз узу йиз сижарихъди, яв адашин дадайихъди (гъит Аллагъу Тааьлайи дугъаз рягъим апри) фицдар аьлакъиригъ гъахънуш? Белки увуз кьваинди имдаршалвуз, уву думуган бицир вуйва. Учү ярхи йигъди гъярхъну шуйча, ичв адашихъдира читинвалар шуйи. Думу ляхин гъадмукъан вахтназ давам гъабхънуки, гъятта узу ужуи фикир дапну, дугъу клурубдиз улар хъяркъну, дугъаз аьфв дапну ккунду клуру фикрихъна гъайизкъан. Думуган дугъаз фици читинди гъабхънуш узу гъаму гъаври ахъунза. Гъямд ибшри Аллагъдиз ﷻ, дидин къяляхъ ич вари ужу гъабхънич. Учү думу рази ктауз чалишмиш шуйча. Лазим дару фикрар апиури аьсси махъан, ужубдикан фикир апин. Дугъахъди гаф саб хъпан бадали, фу дапну ккундуш, фикир апин. Узу клурубдихъ хъугъ, йиз риш, хъасин уву, йиз дадайи клурайиб гъякъ вуйи, пидива. Ари гъадмуган увуз дугъан увухъна вуйи ужудар аьлакъири рякъидивуз. Инсаниятдин мялимди клура: «Аллагъди ﷻ 9 шейъ

клулиз гъахъб амур дапна. Дурарикан: жвуаз зулум гъапдарилан хил алдабгъуб, жвуаз ваъ гъапириз кюмек апиуб».

Ахтармиш апиувалин натижйир

Гъийин илмари ухъуз ачмиш апиура ва субут апиура фици аьфв апиури инсанди гъаму дюн'яйиъ ужувлар гъазанмиш апиуруш. Аьхиримжи вахтарин ахтармиш апиувалин натижйири тасдик апиурайиганси, аьфв апиувалинна инсандин сагъвалин чиб-чпихъди ижми аьлакъа а. Майкл Берре клуру духтри ужудар дару гъябгъюшвар сагъ апиуваларикан вуйи чан китабдиъ биклура: «Аьфв апиуз ва гиранвалар гъархуз къувват адрували инсан ужуб дару гъялнаъ гъитру ва диди инсандин сагъвализ харжи тясир тувру». Хъанара дугъу давам апиура: «Илмариинди субут дапнаки, аьфв апиувал адрувалиан нервйирихъди аьлакъалу вуди фуниз, кьваз, ифдиз ва гъацира жара уьмриз лап герек вуйи гъендемариз фициб аьзият тувраш». Аьфв апиуз даккнивали нервйирин система ипни апиуру, гъаддиан гизафси клул ишчуру шулу, менингит, дюгъюбар ишчурувал, клул'ан гъягъювал, ухди урцувал ва жара читин уьзрар арайиз гъюру. Хил алдабгъуз даккни ксари гъаддиинди тмунуриз аьзаб тувраза клури, фикир апиура, хъа думу дици дар. Дицдар ксари анжах чпизтлан зарар туврадар. Дурар чпи, агъу дубхъну, гъаддиинди жарадариз зулум туврача, клури фикир апиудариз барабар ву. Саспи инсанари клура: «Узхъан шул-

дарзхъан аьфв апиуз, думу рягъят ляхин дар». Учү клурачаки: «Ав, думу рягъят ляхин дар, читинди шулу». Гъаци вуйиган Аллагъди ﷻ клура (мяна): «Члурувал думутанна ужубдихъди ярхла апин, гъадмуган уву шлихъди члурувалиъ гъахънуш, думу увуз багахълу, ккуни мирасси хъиди, яв багахълу дуст ва терефкар хъиди». Гъацира Аллагъу тааьлайи дупна (мяна): «Му аьхю фазилат – члурувал ужубдихъди ярхла апиуб – анжах сабур апиударизна, ужуб юкъл айидаризтлан тувнадар»

Думу ниятнан ляхин ву, ва мушваъ Аллагъдин ﷻ амур тамам апиувал, дугъан разивал хъпан бадали чалишмиш хъивал тлалаб апиуру. Эгер жвуван нефс мютюгъ дапну, учву гъаци гъапниш, Аллагъу Тааьлайи ичв дережа за апииди, юкъл гъюдли апииди ва учву багахъ хъайидарихъна вуйи мюгъюбатдихъди арцди. Хъял кайивал, гиран ктапиуриз аьфв апиуз даршливал ва гъ. ж. нукъсанвалар инсандин бабкан гъахъихъанмина жандиъ шлу мюгъюбат дигиш апиуз себеб шула. Жара инсанариз, ва гъятта чан душманариз аьфв апиуз шлу юкъл айивал аьхю бахт ву. Ухъуз варитлан лайикъ вуйи нумуна ихъ Пайгъамбар ﷺ ву. Дугъу Аллагъдиз ﷻ чаз зулум гъапну халкъдихъан дюаъ апиури гъахъну: «Я Аллагъ ﷻ, йиз халкъ гъякъ рякъ'ин алаъ, дугъриданна дурариз аьгъдар». Мекка азад гъапнган, дугъу кьурайшитариз гъапну: «Гъарахай, учву азад духъначва». Дугъу му гафар чан терефназ члуру фикрар тамам апиуз ва чав йиклуз ккунди айи кьурайшитариз гъапну.

Уву увуз зулум ва душманвал гъапну кас гъякъ рякъ'ин алауз тлалаб апируган, ари гъадмуган хъюгърава ккун ва гъайиф апиуз гъадму адмиийр. Фила уву яв кьваан даккнивал адабгъиш, гъадмуган дидин йишв жара гъисснун бисиди, гъадму гъиссра ву Аллагъдихъна ﷻ мюгъюбат, Аллагъу Тааьлайин разивал бадали Гъадгъан махлукъатарихъна мюгъюбат. Гъадму ву варитлан аьхю себеб, гъаддихъан Аллагъди ﷻ ярхла апиуру гъагъишнар ва абцру гъаму дюн'я ужувларихъди. Аллагъу Тааьлайи дупна (мяна): «Аллагъдихъан ﷻ гучл айир ва Гъадгъу гъапиб тамам апиуру, Аллагъди ﷻ читинваларихъан ярхла апиуру ва дугъаз хабаркъан адру йишвхъан ризкъ тувру».

Духтур Мустафа Магъмудди рягъмат мюгъюбаттлан марцциди ву клура. Рягъимлувалиъ убчлвра: мюгъюбат, такабурвалихъан ярхла хъуб, аьфв апиуб, гъайифвал зигуб, агъирвал. Дугъриданна, муар гъазанмиш апиуз гъагъиди ву, дурар тамам хъпан бадали, чалишмишвал, марцци ният, гъаракатвал ва Аллагъдихъан ﷻ тавфикъ лазим ву. Гъаци читинди вуйиган, гъадму ляхин апиудар заан дережейиз адаури Аллагъу Тааьлайи дурарикан гъапну: «Му аьхю фазилат – члурувал ужубдихъди ярхла апиуб – анжах сабур апиударизна, ужуб юкъл айидаризтлан тувнадар».

Материал: Аьбдурагъман ад-Димашкъи, Мугъяммадариф Аьбдуллаев, Кемран Сейидов

Ички дипа, Адамдин бай

Ипну аяв ичкийиъ юкъл,
Духъну ава гъаз дидин лукл?
Къяляхъ хъайиз яв бахтанн члукл,
Ички дипа, Адамдин бай!

Духъну гъузиш дуст ичкийин,
Тай хъидива алкашарин.
Члуруб шул аьхир дицирин,
Ички дипа, Адамдин бай!

Ички дубхъну, вахтсуз аьжлиз
Мажал тувдар гизаф гъяркъниз.
Дициб дюшюш улубкъайиз,
Ички дипа, Адамдин бай!

Му яв багъри вуйидариз,
Уву гизаф даккун хъайиз,
Йирфар йивну арагъ-чъхриз,
Ички дипа, Адамдин бай!

Юлдшин гафар себеб духъну,
Гъапибдин мяна гъадабгъну,
Яв кьваантлан туба дапну,
Ички дипа, Адамдин бай!

Гюлягъмад Гюлягъмадов
Ккувлигъ гъул

Табасаран халкъдин меденият за гьаплу кас

1 « багарихь ургуд агьзур хизан дитну.

Думутанна гьайри, Дербентдин багарихь, месела вуди, Рук'ил, Къала-сувар, Митагъийи, Билгъадийи гьайир гьаплийи.

Табасарандиъра чпин даягънан йишвар дюзмиш гьаплийи. Дурарин дарагъну имбу паяр гьира ими: Камах (гьийин Камах), ал-Мягъяммедия (гьийин Гьюме-ди), Баб-Вак (гьийин Дарвагъ).

Табасарандиъ Ислам тарабгъбакан вуйи хабар сифтена сифте аьраб Абу Гьямид ал-Гьарнатийи тувну. Табасарандин саб жерге гьуларикан хабар туври, дугъу гьамци кьура: «Дурар (Табасарандин агьайир) мусурмнар ву. Маслама ибн Абдулмаликдин вахтна дурари Ислам къабул гьапину».

Къайд апуб лазим вуки, Х аьсрин къяларихь Табасарандин гьакимдарна халкъдин саб пайтган мусурмнар вуди гьахьундар. Имбу гизафдари чпин кюгъне дин хьапйри гьахьну. Чпи гизаф гьирмиш гьапган, йисирвализ гьадагъган, табасаранар вахтназ вуди Ислам къабул апуз мажбур гьахьнийи. «Дербент-наме» китабарихь Табасарандиъ Ислам тарабгъбакан Масламаийин фаьлиятдикан кьура: «Думу Табасаран кьуру уьлкейиз гьушну ва душваъ гьизмиш йивбар ккергъну, дурар (табасаранар) дагъитмиш гьахьну. Масламаийи дурарин аьхюр йивну гьакину. Ялгъуз Ислам къабул гьапидариз инсаф гьапину. Тадабгъу мутму Ислам бадали дяви гьабхурайидаригъ пай гьапину, душваъ Аьдил Майсум ччвур алди хан дерккну, къюрсан къазияр тьийин гьапину».

«Дербент-намеийан» мялум шулай-иганси, Ислам тарабгъбахьди вуйи ляхин гьабхбан бадали, Табасарандиз къазийири хусуси адмийир гьахьнийи. Къайд дапнайибди Табасаранари Ислам саб жюрейин къаршувал адарди къабул гьапину, «Табасаран» гаф кьван марццидар кьуруб ву кьуру диндин бязи вакиларин фикрар батил апура. Ерли агьайири арайихь мусурман дин жюрбежюр Табасаран гьулариз шейхар, сеидар гьаьбийинди тарабгъну кьуру атабайири ихтилатарра а. Ис-

ламдихьди Дагъустандиз аьраб чьал ва дидинди бикьувалра гьафну. Вахтари-лан аьраб чьал табасаранариз неинки диндин чьал, хьа гьацира илимдин, ли-тературайин, идарийрихь дикьру лазим вуйи кагъзарин чьалра гьахьну.

Х - XVII аьсрарин эпиграфияйин гьомбетарира Табасарандиъ дикьбан аьдатар тарагъбан гьаькнаан шагидвал апура. XI - XV аьсрарихь бязи Табасаран гьуларихь жюрбежюр китабар дикьлур, кидикьлур хьпан гьаькнаан мялуматар тувра. Табасаранари аджам (аьраб чьалнан графикайинди вуйи бикьуб) ишлетмиш апури гьахьну. Уч гьаплу материалари шагидвал апураки, XVI - XVII аьсрарихь Зирдягъ, Гьесихь, Кюрягъ, Гуми, Жвулли, Ягъдигъ, Хянягъ, Цухдигъ, Мягърягъ, Дарвагъ, Арак, Цанак ва жара гьуларин мистарин гьваларихь мектебар лихуреди гьахьну. Ругжарин кавха Ражабдин дикьбар мялум ву. Заан Яракк XVI аьсрарихь тартиб гьаплу аьраб чьалнан словарь гьибихьну. Кюрягъ гьулаъ Шьябан ва Мягъяммед кьуру аьрабистар ади гьахьну, дурари 1614-пи йис, (XVI аьсрин сабпи гьацлаъ) «Мусурман дин» кьуру китаб гьибикьну. Хив райондин Зирдягъ гьулаъ 1023-пи йисан (1614-пи йисан), аьраб шрифти ишлетмиш дапину, табасаран чьалнинди гьибикьну китаб дибихьна. Зирдягъ гьулган вуйи Гьясан ва дугъан бай Гьажимягъяммед аьлимарин ччвурар думу деврин Дагъустан илимдин машгьур вуйи вакиларин жергьийригъ а. Ягъдигъ ва Дагъни гьуларихь XVI - XVII аьсрарихь гьидикьлу Кьур'андин тавсирар гьидихьну. Табасарандин медениятдин аьхю пай уйнамиш гьаплуру ву Гьясан аз-Зирдягъийи, дибихьна дугъан хли кибикьлу таржума гьапни «Юлистан» кьури китаб Саадирин асул китаб тюрк чьалназ. Гьясан аз-Зирдягъийин бикьбарик кабхьра къасида (поэма), кабхьрайиб вуди гьисабнак варитган ухдирин тюрк чьаларин ядигарик Дагъустан варижюрейин эсерарик. Бикьбари шагидвал апурайиганси, къасида яратмиш гьаплу касдиз аьраб, тюрк,

фарси, азербайджан, лезги, кьумугъ ва жара кавказ чьалар, къибла илмарин ва эсерарин яратмишар эзберди вуди гьахьну, месела вуди Физулийин, Фирдавусдин ва гь.ж.

XVIII аьсрарихь Табасарандиъ мистарихь дарсар тувувалин къадар ар-тухъ гьахьну. Душварихь хил'инди гьидикьдарра хайлин уч духьнайи. Гьелбетда, душваъ неинки Табасарандиъ, хьа гьацира жара йишварихьра машгьур вуйи аьлимарра аьи.

Дагъустан Урусатдихьди сатли гьахьганра, Ислам чан къувватнаъ гьубзну имийи. Мистар ва дурарин гьвалахъ хьайи мектебар айибси гьузнийи. Кюрягъ, Жвулли ва Зурдягъ гьуларихь аьи мистар машгьурди гьахьну.

XVII аьсрин ахирихь Дагъустандин табиаьтдинна-гьисабнак илмарин машгьур регьберарикан сар Гьясан бай Гьажимягъяммед аз-Зирдягъийи гьахьну. Думу зигьимлу бай вуйи.

Сифте дугъу чан гагайихь агьювалар гьадагъну, хьасин думу Къарабахдин Заан Крал гьулаз урхуз гьушну.

Сикинсуз XVII аьсрарихь, багъри гьул дипну, Гьажимягъяммед агьювалар гьадагъу метлебнинди ярхла Къарабахдиз гьагъювал жаради къайд апьбаз лайикьлу гьаькькьат ву. Душваъ дугъу машгьур аьлимар-аьрабистарихь гьартеревлу агьювалар гьадагъну.

Думу вахтна гьаькнаан дугъу чан 278 машнакан ибарат вуйи дикьбарихь хьайи-хьайибси ктибтура. Дикьбарихь думу хижрайинди 1120-пи йисан Къарабах вилаятдиз Заан Крал гьулаъ машгьур аьлим Гьажимягъяммед ал-Хинавийихь урхурайи вахтна хьюгъну.

Дикьбарин сабпи ва ахиримжи машар пуч гьахьну, хьа имбу пай сагъди ими. Дикьбарин рьякьюрариганси, дурарин автор заан агьювалар аьи аьлим, шаир, китабар дикьлур гьахьну.

Аьдат вуйиганси, дицисдар дикьбар Аллагъдин « Папгьамбрин ад апьбалак ккергъру, хьасин дурари гьисабнак курс, зарб апьбан таблица, барабар апьбур хьади алгебрайин курс, алгебрайин жюрбежюр меселйирин гьаврикк каьбарра хьайи меселйир тувна. Гьацира дикьбарихь астрономийин таблицийир, календарарикан аьзербажан чьалнинди дидикьнайи йицьбарийинди машар а. Дугъу къибла Дагъустандин аьлимарикан сарпир вуди аьзербажан чьалнинди эсерар яратмиш гьапину.

Гьажимягъяммеддин дикьбар дюз илмарин меселйир ачухъ апьбинди ккудукьлурдар. Дурарихь чьалнан ва ли-тературайин, этнографияйин, тарихдин къиматлу мялуматар а, гьаддиз дикьбарихь гьамусдиз бегьем дарди вая цьибтган ашкар дару меселйириз жавабар агуз шулу. Гьац, дикьбарихь къялан аьсрарин шагърар гьахь Семендерикан, Беленджейикан ва жарадарикан мялуматар а. Алвер апьбан рьякьярикан, Закавказьейин шагърарикан ва дурарин арайихь аьи манзилнакан, Каспий гьюлкан вуйи мялуматар къиматлудар ву.

Чан гагайизси, Гьажимягъяммеддиз аьраб, тюрк, перс, аьзербажан, кьумугъ, лезги ва жара чьалар агьяди гьахьну. Г. Садыкьийин фикрийинди Гьажимягъяммеддихь лезги гьуларин вакилар, лезги аьлимар урхури гьахьну.

Гьажимягъяммеддин агьювалар-удукьрувалар гьартеревлудар гьахьну. Думу халкъдин читин гьалнакан шиърар гьидикьлу сарпи Табасаран

шаирарин арайихь а. Дидланна савайи, Гьажимягъяммед шиърарин поэзийин, ригъ гьудубчьвру терефнан поэзийин классикарин яратмиш апьбарийин илчьихну гьахьну. Хьа дугъан фикир варитган гизаф машгьур аьзербажан шаир Физулийин (1498 - 1556-пи йисар) поэзийи чаина жалб апури гьахьну. Физулийин эсерарикан Гьажимягъяммед варитган гизаф аьшкъламиш гьапуб дюн'ийин литературайин гавагьир вуйи «Лейли ва Меджнун» поэма ву. Зурдгъарин Гьажимягъяммедди аьхю къасида (поэмайин саб жюре) яратмиш гьапину, ахтармиш апурдари думу тюрк чьалнинди вуйи ухдийин ядигарарикан саб вуди гьисаб апуру. Думу халкъдиз азадвал ва асиллу дарувал бадали женгнахьна дих апру шаир гьахьну.

Дикьбарин аьхирихь Гьажимягъяммедди гьибикьлу многьоббатдикан вуйи поэма а. Гьацира дикьбарихь аьраб ва фарс чьаларинди гьидикьлу йишварра а. Фарс чьал агьювали Гьажимягъяммеддиз Фирдоусийин ва Низамийин, Саадийин ва Гьафиздин, Шираздин эсерарихьди таниш хьуз мумкинвал тувну.

Гьажимягъяммед, дикьбари шагидвал апурариганси, ибн Синайин медицинайин, философияйин дикьбарихьди, Уьмар Хайямдин ва Уьллубегдин астрономийин ва гьисабнаан вуйи ляхнарихьди танишди гьахьну. Гьясан ва Гьажимягъяммеддин ватандиъ гьудгнин чьалар аьраб чьалнаан Табасаран чьалназ илтикьну дидикьнайи саб-швнуб кьаж гьидихьну. Табасаран аьлимар вуйи Гьясан ва дугъан бай Гьажимягъяммед аз-Зирдягъийин ччвурар чпи гьаплу илим ва ли-тературайин ляхнин эгьемиятлувалиинди Дагъустан илмин варитган машгьур вакиларин саб жергейихь а. Гьажимягъяммедсар аьлимарикан академик И.Ю.Крачковскийи гьибикьну: «Дагъустандин аьлимариз думу вахтна чпин аьсрарин вуйи уьмуми аьрабарин ирс бегьемди агьяди. Гьациб дережайийинди дурари грамматикайин илмарихьна, гьисабнак, астрономияйин трактатарихьна марагьлувал улупуйи».

Мялуматарин бина:

- 1.М.Г.Юсуфов «Табасаранская национальная литература» - Махачкала 1994 г.
- 2.М.Р.Гьясанов «Табасаранарин тарихнаан» -Мягъячкъала 2002-пи йис
- 3.Мухаммед Аваби Акташи «Дербент -Наме» Махачкала 1992 г.
- 4.Гасан -Эфенди Алкадари «Асари Дагестан»

Жямаяьт гьудгникан жикъиди

Жямаяьт гьудган суннат-муаккада ву, яни ижми суннатарикан шула. Гьудгна-рикан жямаяьтдихъди апIуз варитIан заан вуйиб гвачIниндин гьудган ву, хъасин хъитIирхбандин, хъа гъаркбандин гьудган. Жилариз гьудгнар мистаь жямаяьтдихъди апIуб ужу ву, ва фуну мистаь гизаф инсанар аш, ари гъадушаь апIуб. Аммаки, эгер жямаяьт гизаф ани мистаь имам фасикъ кас вуш, ясана бид' аь апIуру кас вуш, ясана багагъ хъайи мист ичIиди гьубзруш, мицдар дюшошариь цIиб жямаяьт айи мистаь гьудгнар апIуб ужу ву. Жямаяьт гьудгниз хъуркъуб гъисаб шулу, эгер имамди салам тувайиз ният апIуз хъуркъиш. Амма тамам вуйи саваб имамди сабпи Аллагъу Акбар гъапибси маъмумди дишлади ният гъапиштIан рубкъурдар. Рукуь апIуру вахтна, вая аьхиримжи аттагъият урхруган мистазди гьудган апIуз учIву касдихъ дугъжувуб ужу ву. Гьудган шликъди апIуз хай шлуваликан улхуруш, азад касдиз лукIрахъ гьудган хъибтIуз хай шулу, балигъ касдиз йисариккна дуфну адрурихъ. Жилириз хпирихъ гьудган хъибтIуз хай шулдар. ГъалатIар ктарди урхру касдиз гъалатIар апIурихъ хъибтIуз хай шулдар.

Жямаяьт гьудгнин шартIар

Жямаяьт гьудгниз ургуб шартI а:

1) Имамдин швякьяртIилан маъмумарин швякьяр улихъна илтIигъну ккундар. Хъа эгер гьудган дусну апIураш, имамдин агъарилан маъмумарин агъар илтIигъну ккундар. Эгер имамдихъди сабси дугъжувнаш, думу карагъат шула. ИмамтIан сацIиб къяляхъ дугъжувуб ужу ву. Жили кас дуфну гьудган апIуруйрихъ хъибтIуз ккун гъабшиш, думу арччул гъвалахъинди дугъжувуру, эгер сарсана кас гъафиш, думу гагул гъвалахъинди дугъжувну ккунду, хъасин имам улихъ гъягъюру, ясана дурар къяляхъ шулу. Хъа эгер гьудгниз къюр, ясана артухъ ксар дуфнаш, дурари дишлади имамдин къяляхъ саб жерге апIуру ва

гьудган гъациб саягънининди апIуру. Имамдин къяляхъ сабан жилар, хъасин бицIидар, хъа дишагълийир дугъжувуб ужу ву. Эгер бицIидар сабпи жергейиз жилартIан ухди гъафиш, дурар сабпи жергейиь гъузру. 2) Имамдихъди гьудган апIурайидариз имам рякъюри, ясана дугъан сес ебхъури духъну ккунду. 3) Мистаь жямаяьт гьудган апIруган, чин-чпин арайиь гизаф манзил ашра, раккнар хъаркънашра жямаяьт гьудгниз манигъвал адар. Хъа эгер жямаяьт гьудган гъяятдиь гъабхъиш, шартI ву имамдинна гъарсаб жергейин арайиь 300 хъуршилтIан артухъ манзил дархъуб, ва гъацIара дурарин арайиь цал, ясана хъаркънайи раккнар дархъуб. Эгер имам мистаь гъахъиш, хъа маъмум чIат, думуган мистаь айи аьхиримжи жергайихъангина 300 хъуршил гъисаб апIуру. 4) Имамдихъ хъибтIуз, ясана жямаяьтдихъди гьудган апIуз кIури ният апIуб. 5) Гьудган жара гьудгнихъ хъибтIбан бадали дурар чиб-чпиз тIялукъ вуйидар духъну ккунду. Мисалназ, жаназа гьудгнихъ жара фарз гьудган хъибтIуз

шулдар. Хай шулу хъибтIуз лисундин гьудган гъаркбанубдихъди ва гъ.ж. 6) Имамдихъди апIурайи гьудгний ижми суннатариь дугъахъди тIялукъ хъуб. Мисалназ, эгер имамди сужда тилават гъапIиш, хъа маъмумди, чаз аьгъядира гъибтнуш, дугъан гьудган батIил шулу. 7) Гьудгнин рукнариь имамдин къяляхъди жвуван рукнар тамам апIуб. Эгер къюб рукнининди имамтIан улихъ гьудучIвиш, маъмумдин гьудган батIил шулу. Ва гъацIара саб жюрейин уьзур адарди имамтIан къюб рукнутIан артухъ къяляхъ гъахъиш. Эгер имамдин къялахъ гъузиш саб сеbeb ади, мисалназ, имамди маъмумдитIан гъялакди урхуруш, думу вахтна шубуб ярхи рукнариз къяляхъ гъузуз хай шулу. Хъа эгер шубуб ярхи рукнутIан артIухъ къяляхъ гъахъиш, маъмумди жямаяьтдихъан жара хъуз ният апIуру ва чан гьудган ккудубкIуру, ясана имамди фуну руку апIураш гъаддушвахъна гъягъюру ва имамди салам тувбалан къяляхъ саб рякааьт тамам апIуру. Амма гьудгниз къан гъапIу касди (масбукъ)

имам рукуьдиз гъушган, чан аьлгъям убхивал дебккну дугъахъди дишлади рукуь апIуру, гъацI дугъан ракааьт гъисаб шулу.

Жямаяьт гьудгнихъди вуйи суннатарикан

Къамат дурхну ккудубкIубси гьудгниз за хъуб, жергейиь айидар сабси дугъжувуб, имамди жерге дюз апIинай кIури амур апIуб суннат ву. ВаритIан аьхю саваб шлуб сабпи жерге ву. Фасикъ кас, бид' аь апIуру ксар имамди хъуб карагъат ву. Суннатарикан ву такбирар, яни «Аллагъу акбар», «самиаблагъу лиман гъямидагъ» кIуру гафар имамди ягъалди урхуб, ва гъацIара саламра ягъалди пуб.

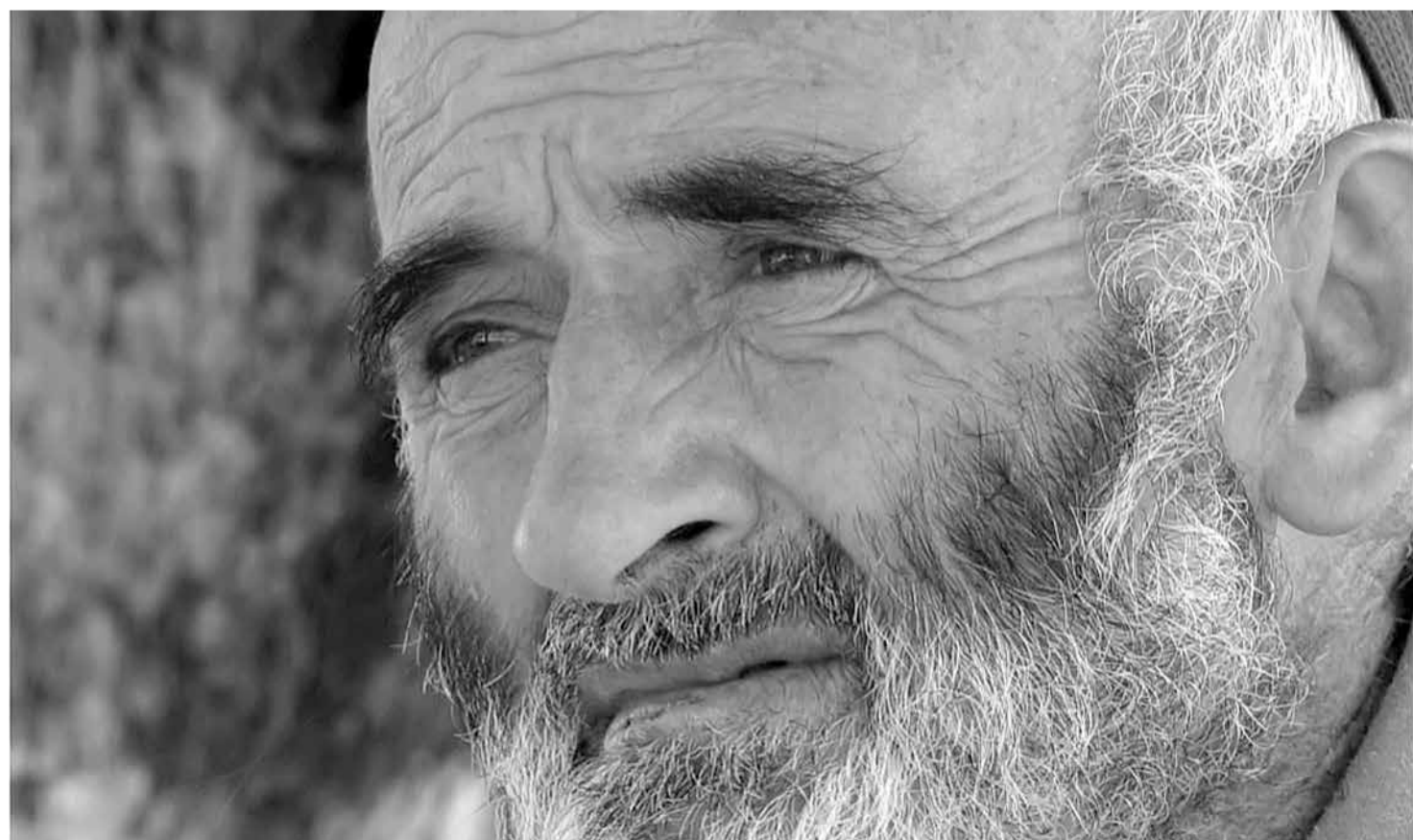
Жямаяьт гьудган гъибтуз ихтияр ани сеbebар

Жямаяьт гьудган гъибтуз ихтияр ани сеbebар: лап ижми мархъ убгъурайи вахт, гъятта палтар къяши шлуганси. Жвуван ицIрушин, чан багахълу касдин ицIрушин, мисалназ: хпир, дуст, чан лукI. Ва гъацIара думу сеbebарикан гъисаб шулу, эгер дина гъушган жвуваз фулка шул кIури гучI аш, чан мал девлетдихъан гучI аш, мистаз гъягъюз лайикъ вуйи алабхъру палат адарш. Йишвандин вахтна аьхю микI хъаш. Уьл ипIуз яманди иштагъ аш, ясана штухъ яманди дахаргнаш. Ясана эгер уву шарш, гули дипIну, дурарин ниърахъан марцц хъуз шулдарш, гъадмура жямаяьт гьудган гъибтуз шлу сеbebарикан ву. Ва гъацIара жилар тIурччувал. Магъа гъаму ухъу ктуху ляхнар сеbeb вуди, жямаяьт гьудган ккадапIуз ихтияр а. Гъит Аллагъу Тааблайи ухъуз гъарган гьудгнар жямаяьтдихъди апIуз тавфикъвал туври!

Рашид Аьлимуратов
Дагъ. Огни шагърин мистан
имамдин заместитель

Шейх Аьли-гъяжи Афанди ихъ арайиан гъушну

1 « 2006-пи йисан адлу устаз Саид Афандийи дугъаз инсанариз тIарикъат улупуз ихтияр тувну. Думуган, КъулецIма гъулан агъалийризси, вари дагъустанлуийири дугъан берекет ачмиш гъабхъну. Аллагъу Тааблайи, Чаз ккуни лукIариз читинвалар туври, дурарихъан имтигъан бисуру. Му гафар тасдикъ апIура Аюб пайгъамбарин тарихъди. Аьхиримжи йисари Али-гъяжи Афанди лап аьзарлуди гъахъну. Чан читин уьзриз дилигди, устазди мюритар къабул апIури, дурариз насигъят туври гъахъну. Ухъуз мицдар ксарикан цIибтIан аьгъдрувал ихъ гъалатI ву. Дурар чIивиди имиди, дурарин уьмрикан аьгъю апIурдархъа. Хъа дурар ихъ арайиан гъушган, ухъу дурарикан мялумат агуз хъюгъри шулхъа. Диндин илмар тамамди аьгъю апIбан бадали ва Аллагъу Тааблайихъна багахъ хъпан бадали, лап ижми марццивал, чалишмиш хъувал герек шулу. Ари магъа гъаму ляхнар тамам гъапIу кас ву Аьли-гъяжи Афанди. Адлу шейх Аьли-гъяжи Афанди 2013-пи йисан 13-пи октябри ихъ арайиан гъушну. Думу чан багъри гъулаь фаркъат гъапIну. Ухъу вари Аллагъдихъан   вухъа ва дугъахъна къяляхъ хътакидихъа.

Мугъяррам - цийи йисандин сабпи ваз

РАМАЗАНДИН КЪЯЛЯХЪ УШВАР ДИСУЗ ВАРИТАН УЖУБСИБ ВАЗ МУГЪЯРРАМДИН ВАЗ ВУ

Мугъяррам мусурман календариинди цийи йисандин сабпи ваз ву. Думу дявйир апуз, ифи удубзуз ва гъамц-дар жара ляхнар гъахуз гъадагъа дапнаи юкьуб вазликан сабунуб ву. Мугъяррам ваз гирамиб вуйиваликан Къур'андин сурайиъ дибикна. Гъаддиз гъарсар мусурман кас гъадму ваз Аллагъдин ﷻ гъуллугънагъ ади адапуз чалишмиш духъну ккунду. Гъадму ваз ухъу фици гъапшиш, вари йисра гъаци кфули гъябгъиди. Имам Гъазалии "Игъ'я" кфуру чан китабдиъ бикфурайганси, эгер Мугъяррамдин ваз ибадат апури адапшиш, дидин берекет йискъубан имбу вазаризра шлубдик умуд кивуз шулу.

Мугъяррам ктучъву гунгъарин афв ккун апуру ва Аллагъдиъ ﷻ дюьйир апуру ваз ву. Ари гъаддиз гунгъарин афв апуру ва гъапшу ужувлз гизаф ражари ужувлар тувру мумкинвал арайиан маадапанай.

Цийи йис ккебгъру йигъан урхру дюаъ:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Муслимди ктибту гъякълу гъядисдиъ дупна: "Рамазандин къяляхъ ушвар дисуз варитан ужубсиб ваз Мугъяррамдин ваз ву". Табаранийи гъапи тмуну гъядисдиъ дупна: "Мугъяррам вазлиъ сад йигъан ушв гъибисурин 30 ушв гъидисганси саваб апиди". Сабсана гъядисдиъ асас духъну, Мугъяррам вазлиъ хамис, жвуми ва элгъет йигъари гъидису ушвариз артухъди кымат тувру. Имам Нававийи (гъит дугъкан Аллагъ ﷻ рази ишри) "Заваиду рравза" кфуру китабдиъ бикфура: "Варитан гирами вазарикан иллагъки Мугъяррам ушвар дисуз ужуб ваз ву". Мугъяррам вазлиъ Ашшураин гирами йигъра дахил шула.

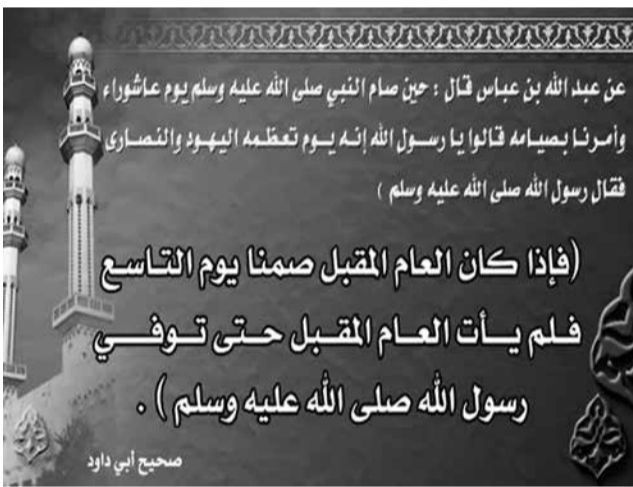
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ
اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَبَدِيُّ الْقَدِيمُ الْأَوَّلُ وَعَلَى فَضْلِكَ الْعَظِيمِ وَجُودِكَ
الْمُعَوَّلُ وَهَذَا عَامٌ جَدِيدٌ قَدْ أَقْبَلَ نَسْتَلُكَ الْعِصْمَةَ فِيهِ مِنَ الشَّيْطَانِ
وَأَوْلِيَانِهِ وَجُنُودِهِ وَالْعَوْنُ عَلَى هَذِهِ النَّفْسِ الْأَمَّارَةِ بِالسُّوءِ وَ
الِاسْتِعَاْلَ بِمَا يُفْرِيئِي إِلَيْكَ زُلْفَى يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ يَا أَرْحَمَ
الرَّاحِمِينَ (иражар-3)
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ

Бисмиллагъи ррахмани ррахим.

Ва салла Ллагъу аъла саййидина Мугъяммадин ва аъла алигъи ва сагъбигъи ва саллам. Аллагъумма, анта-л-абадиййу-л-къадиму-л-аввалу, ва аъла фазлика-л-аъзими, ва жудика-л-муаъввалу, ва гъаза аъмун жадидун къад акъбала насъалука-лисмата фигъи мина-ш-шайтани ва авлиягъи, ва жунудигъи, ва-л-аъвна аъла гъазигъи-н-нафсил ам-марати биссуи, ва-л-иштигъала бима юкъаррибуни илайка зулфа, я зал-жалали вал-икрами, я аргъяма ррагъими. (3-ражари) ВасаллаЛлагъу аъла саййидина Мухаммади-н-набиййи-л-уммиййи ва аъла алигъи васахИбигъи васаллам.

Ашшураин йигъ

Мугъяррамдин вазлин 10-пи йигъаз Ашшураин йигъ кфуру. Ухъу зийхъ гъапиганси, Мугъяррамдин ваз мусурмнариз гизаф багъаллу вазарикан ву. Хъа му вазлин варитан багъаллу йигъ Ашшураин йигъ ву. Ашшураин йигъан, дидиз улихъна йигъан ва къяляхъ йигъан ушвар дисуб суннат ву. Гъядисарикан сабунубдиз асас духъну, Ашшура йигъан гъибису ушвнаан мусурман касдин улихъ йисанра ва гъюзимбу йисанра гъахъи гунгъарин афв апуру, хъа туву садакъайин Аллагъу Тааълайи Угъюд дагъси аъхю къадад саваб тувди.

Сулейман пайгъамбар паччагъ гъахъну; Юсуф пайгъамбар дустагътан удучъву.

Ашшура йигъан исихъ улупнайи дюьйир гъурхиш ужу ву:

Сабан 70 ражари гъаму дюаъ урхру:

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ

Гъябуна ллагъу ва ниъмал вакилу ниъмал мавла ва ниъмал ннасир

Гъаму йигъан Аллагъу Тааълайи Жилар, Завар, Аърш, Курс, малаикар, сабпи инсан – Адам пайгъамбар халкъ гъапшу. Гъиямат йигъра гъаму йигъан улубкъиди. Ашшура йигъан пайгъамбарихъди аълакълу вуйи гизаф шадлу дюшюшар гъахъну. Гъадму йигъан Нугъ пайгъамбарин гими шид алжабгъбахъан Жуди дагъдихъ дугъубжвну; Ибрагъим пайгъамбар бабкан гъахъну; Иса ва Идрис пайгъамбар завариз за гъахъну; Ибрагъим пайгъамбар цихъан гъурхну, Муса пайгъамбар ва дугъахъди хъайидар чпихъ ул хъипрайидарихъан азад гъахъну ва Фираъвн гъюлигъ батмиш гъахъну; Юнус пайгъамбар балугъдин фун'ан удучъву; Аюб пайгъамбар узрихъан сагъ гъахъну;

Хъасин 7 ражари гъаму:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ
سُبْحَانَ اللَّهِ مَلِئَ الْمِيزَانَ وَمُنْتَهَى الْعِلْمِ وَمَبْلَغِ الرَّضَى وَزِنَةَ الْعَرْشِ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَتَجًا مِنْ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ الشَّفْعِ وَالْوَتْرِ وَعَدَدَ كَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ كُلِّهَا أَسْتَلِكُ السَّلَامَةَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَهُوَ حَسْبِي وَنِعْمَ الْوَكِيلُ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ خَيْرِ خَلْقِهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَخْمَعِينَ

Бисмиллагъи ррагъмани ррагъим.

Гъябуна ллагъу ва ниъмал вакилу ниъмал мавла ва ниъмал ннасир. Субгъяна ллагъи мил'ал мизани, ва мунтагъал илми, ва маблагъа ррида, ва зинаталь аърши ла малъжаа, ва ла манъжаа миналлагъи илла илейгъи. Субгъяна ллагъи аъдада ишаф'и вал ватри, ва аъдада калимати ллагъи ттаммати куллигъа ас'алука саламата бирагъматика я аргъяма ррагъими, ва ла гъявла ва ла къувата илла биллагъи аълийийиль аъзими, ва гъува гъясиби, ва ниъмал вакилу ниъмал мавла, ва ниъмал ннасир. Ва сала ллагъу аъла саййидина Мугъяммадин хайри халкъигъи ва аъла алигъи ва сагъбигъи аждаман.

Йисандин аъхиримжи йигъан урхру дюаъ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ
اللَّهُمَّ مَا عَمَلْتُ فِي هَذِهِ السَّنَةِ مِمَّا نَهَيْتَنِي عَنْهُ فَلَمْ أَتُبْ مِنْهُ وَلَمْ تَرْضَهُ وَلَمْ تَنْسَهُ وَحَلَمْتَ عَلَيَّ بَعْدَ قَدْرَتِكَ عَلَيَّ عَقُوبَتِي وَدَعَوْتَنِي إِلَى التَّوْبَةِ مِنْهُ بَعْدَ جُرْئَتِي عَلَى مَعْصِيَتِكَ فَإِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ فَاغْفِرْ لِي وَ مَا عَمَلْتُ فِيهَا مِمَّا تَرْضَاهُ وَ دَعَوْتَنِي عَلَيْهِ التَّوَابَ فَاسْأَلُكَ اللَّهُمَّ يَا كَرِيمَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ أَنْ تَتَقَبَّلَهُ مِنِّي وَلَا تَقْطَعْ رَجَائِي مِنْكَ يَا كَرِيمَ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ

Аллагъумма ма аъмилту фи гъазигъи ссанати мимма нагъайтани аънгу, фалам атуб мингу, ва лам тарзагъу, ва лам тансагъу, ва гъялимта аълайиа бягда къудратика аъла уъюкьубати, ва дааъвтани ила тавбати мингу бягда жур'ати аъла мяъсийатика фаинни астагъфирука фагъфирли, ва ма аъмилту фигъа, мимма тарзагъу, вавааъттани аълайгъи ссаваба фаас'алука Аллагъумма я Кариму, я заль Жалали валъ икрами, ан татакъаббалагъу минни, ва ла такътааъ ражаи минка я Карим. Ва сала ллагъу аъла саййидина Мугъяммадин ва аъла алигъи ва сагъбигъи ва салам.

Гъит Аллагъу Тааълайи ухъуз гъаму дюьйир ихласвалиинди, къваъ рягъим ади, Аллагъу Тааълайик умуд кади ихъ Агъайикан ккун апуз тавфикъвал туври! Амин, я Мужиб!

«Мусурмнарин календариан»

Бисмиллагъи ррагъмани ррагъим. Ва сала ллагъу аъла саййидина Мугъяммадин ва аъла алигъи ва сагъбигъи ва салам.

– Гъудгниъ, Аттагъият урхруган, тIуб за дапIну ккундин, дарш ккундарин?

– Аттагъият урхруган «Илла Ллагъ» кIуру йишвахъна гъафиган, тIуб за апIуб ва яв лигувалра гъаддихъинди хъуб сунна ву. Гъаци тIуб за дапIну гъибтру, гъятта Аттагъият ва Пайгъамбариина ﷺ салават хуб ккудубкIайизкъан. ТIуб за апIувал сунна вуйивализ лигну, эгер шлизкIа тIуб за апIуз кIваълан гъубшнуш, дугъан гъудган батIил шулдар.

– Мистаз вакъф дапIнайи Къур'андин искъатI апIуз хай шулин?

– Мистаз вакъф дапIнайи Къур'ан я масу тувуз, я масу гъадабгъуз, ясана саб мутмуйихъ гъюдохюз ихтияр адар. Гъаци вуйивализ дилигну, дидин искъатI апIузра хай шулдар («Канзу ар-Рагъибин»).

– Ихъ Дагъустандиъ Пайгъамбарин ﷺ Мугъяммад кIуру ччвурназ саспидари «Мага, Магомед, Махамад» кIуру. Гъамци пуз хай шулин?

– Пайгъамбари ﷺ гъапну: «Эгер сар шлизкIа бай гъахьиган, дугъаз узухъна вуйи ккунивал улупури, ва йиз ччвурнакан берекет гъадагъуз кIури, Мугъяммад кIуру ччвур тувнуш, думу чан балихъди женнетдиъ хьиди». Жара гъядисдиъ Пайгъамбари ﷺ гъапну: «Эгер учву ичв веледдиз Мугъяммад кIуру ччвур тувнуш, дугъаз йивну ккундар ва думу фтихъкIа мягърум мапIанай». Гъаму гъядисариан ухъуз агъюз шулахъузки, Мугъяммад кIуру ччвур али касдиз гъюрмат дапIну ккунду. Му ччвур иливну, хъасин «Мага, ясана Махамад» кIуруш, думу Пайгъамбарин ﷺ ччвурнахъна гъюрмат адрубси гъисаб шулу. («Фатгъуль-Аллам»).

– Фуну касдиз садакъа тувиш ужу шул?

– Садакъа сифтена сифте садакъайикк ккайи мирасариз тувуб ужу ву. Саб жюрейин фаркъвал адар, думу мирас учву дюрхну ккунир вушра, даршра. Саб ражари къюр дишагълийи Билал абсгъабдикан ккун гъапIну, Пайгъамбарихъан ﷺ гъерх кIури, чпи садакъа чпин жиларизна чпи уърхюрайи йитимариз тувиш, чIяаън шулин кIури? Пайгъамбари ﷺ гъапну: «Думу ляхнин дурариз къюб саваб хьибди. Сабпиб, чпи садакъа тувивализ. Къюбпиб, дурари думу садакъа чпин багахълу мирасариз тувувализ». Хъанара Пайгъамбари ﷺ гъапну: «Эй Мугъяммаддин умматар! Узу ху апIураза узу дугъривал хъади гъауриинди! Аллагъди ﷻ къабул дарапIур жарариз туву садакъа, чан багахълу мирасаригъ дидиз игътияжлу (нуждающийся) кас имиди, ва гъиямат йигъан Аллагъу Тааъла лигидар дицир касдихъинди!». Хъа мирасарикан варитIан ужу ву багахълу мирасариз ва мягърам вуйидариз (дурарихъди никягъ апIуз хай даршлудариз) тувуб. Хъасин варитIан саваб шулу жилирина хпири чпин чпиз тувиш, хъасин мягърам дару мирасар, хъасин никкдихъди вуйи багахълуйир, хъасин никягъ апIбан къяляхъ вуйи маил-мадатар, хъасин гъуншйириз. Аъишайи Пайгъамбарихъан ﷺ гъерхну: «Я Аллагъди ﷻ Гъаънайир! Йиз къюр гъунши айиз, гъадрарикан садакъа фунуриз тувза?». «Гъадрарикан увуз багахъна вуйириз» - кIури жаваб тувну Пайгъамбари ﷺ («Фатгъуль-Аллам»).

– Эльвира, Саният, Зарема, Камила, Заира исламдин ччвурар вуйин, хъа эгер дурар исламдин ччвурар дарш, гъадрар дигиш дапIну ккундин?

– Камила, Заира, Саният аъраб ччвурар ву. Камила кIуру гафназ «бегъемди тамам кас» кIуру мяна а, яни ужудар лишнар хас вуйир. Заира «багахълуйириин, азарлуйириин улукърур» кIуру мянайин гаф ву. Саният «акв туврур, успагъир» кIуру мянайин гаф ву. Хъа Эльвира ва Зарема кIуру ччвурарикан улхуруш, дурарин ерина исламдин ччвурар иливуб ужу ву, мисал вуди гъадагъиш, Марьям, Хадиджат, ФатIима, Аъйша ва гъ.ж. ччвурарихъди.

– Саспидари, инсандик саб иццрушин кайиган, думу касдихъан гъудгнар сатIи апIуз шулу, кIура. Дурар дюз вуйин?

– Саспи алимари дици апIуз ихтияр туврадар. Хъа амма имам Маликди, Агъмамдди ва Шафии мазгъабдин саспи алимари, иццрушин айиган гъудгнар сатIи апIуз хай шулу, кIура. Иццрури чаз рагъят вуйи вахтназди гъудгнар сатIи апIуб ужу ву. Месала: Эгер иццрушин артухъ шулуш хъитIирхбандин гъудгнизди, дугъу думу гъудган лавландихъна хуб ужу ву, хъа эгер иццрушин артухъ шулуш лавландин гъудгнин вахтна, думуган хъитIирхбандихъди сатIи апIуб ужу ву. Хъа амма иццрушин а кIури, гъудгнар сатIи апIбан вари шартIар тамам дапIну ккунду. Думу касдин уърур дугъужвну гъудган апIуз читинди вуйиб дубхъну ккунду («Фатгъуль-Аллам»).

– Йиз жилири узуз я хул'ан удучIвуз гъитурдар, ясана мирасарихъ гъягъюз гъитурдар. Дугъри вуйин думу?

– Эгер жилири чан хпир Шариаъти улупнайиганси ипIузра, алабхъузра туври, уърхюри гъахъиш, жилирихъан чан хпирикан хул'ан удучIвуб гъадагъа апIуз шулу, гъятта, дугъан абийр-бабар кечмиш гъахъиган гъадинара гъягъюбра кмиди. Эгер гъамцдар шартIар ади вушра, хпир жилирихъан ихтияр адарди хул'ан удучIвну гъягъюри гъахъиш, жилириз думу уърхюб ва дугъахъди йишв адапIуб фарз шуладар, эгер дугъан жара хпар аш. Эгер саб дакъикъайизкъана хпир жилирин ихтияр адарди хул'ан удучIвну, хъасин дишлади къяляхъ хулаз гъафишра, жилирилан гъадму йигъандинна йишвандин хпир уорхбан фарз, гъадму йисандин палтар гъадагъувалин фарз алдабхъуру ва гъадму йигъан ва йишван дугъаз халра тутрувуз шулу. Вари гъаму ляхнар апIуз ихтияр а, эгер хпир хулаз дугъу туба гъапIишра, жилир дугъахъди сатIи дархъиш. Хъа эгер дурар сатIи гъахъиш, жилири улихъна фици чав фарзар апIури гъахънуш, гъамусра гъаци дапIну ккунду. Гъамцдар саспи дюшошариъ хпирихъан жилирин ихтияр адарди хул'ан удучIвуз шулу:
1.Эгер хал гъамусааът дабгъур кIуру саягънаъ гъабхъиш.
2.Эгер сар шликIа чаз, ясана веледариз, ясана мал-мутмуйиз фуклара апIур кIури, гучI'вал ади гъабхъиш.
3.Эгер жилирихъан, ясана мягърам вуйидарихъан, мусурман касдин фарзарикан агъювалар тувуз шулдарш, гъадму метлебниинди дугъхъан хул'ан удучIвуз шулу.
4.Ариш-веришдиз гъягъюз ва гъаци жара ляхнар апIуз, эгер жилири дугъаз гъазанмиш апIурдарш («Фатгъул Муин»).

– Эгер лавландинна хъитIирхбандин арайиъ къаза гъудгнар апIруган, авабин суннатаризра ният ади гъабхъиш, авабин суннатарин саваб шулин?

– Ибн Гъажарин фикриинди, дици гъапIну кIури, авабин суннатарин саваб шулдар, хъа жара алимари саваб шулу, кIура («аль-Гъязрамия»).

Рузнама

Декабрь

Йигъ	Гъиринд. Ас-Субгъ.	Ригъ гъудуб.	Лисундин Аз-зугър	Гъаркван. Аль-аъср	Лавлан. Аль-Магъриб	ХъитIирхв. Аль-гIишаъ
1	6:13	7:57	12:38	14:59	17:19	18:52
2	6:14	7:58	12:38	14:58	17:19	18:51
4	6:15	8:00	12:39	14:58	17:19	18:51
6	6:17	8:02	12:40	14:58	17:19	18:51
8	6:18	8:03	12:41	14:59	17:19	18:52
10	6:20	8:05	12:42	14:59	17:19	18:53
12	6:22	8:07	12:43	14:59	17:19	18:53
14	6:23	8:08	12:44	14:59	17:20	18:54
16	6:25	8:10	12:45	15:00	17:20	18:54
18	6:25	8:11	12:45	15:00	17:20	18:54
20	6:27	8:12	12:47	15:02	17:21	18:55
22	6:29	8:14	12:48	15:03	17:22	18:56
24	6:29	8:15	12:49	15:04	17:23	18:57
26	6:30	8:15	12:50	15:05	17:25	18:59
28	6:31	8:16	12:51	15:06	17:26	19:00
30	6:31	8:16	12:52	15:07	17:28	19:02

«Ассалам» газатдиз ихъ алимарикан макъалйир хътаурайи АбдулмутIалиб-гъяжи Гъязратиаълиевдин уъмрин юлдаш Гюлханум хала кечмиш гъахъну. Гъит дугъан гунгъарин аъфв апIри ва думу Аллагъдин ﷻ рягъматдикк ишри. «Ассалам» газатдин редакцияйин коллективди Гъязратиаълиеварин хизандиз текелиф капIра ва Аллагъу Тааълайикан имбудариз жандин сагъвал, кIван шадвал ккун апIура. Дугъриданна ухъу Аллагъу Тааълайихъан вухъа ва Дугъахъна къяляхъ хътакурухъа.

Гъюрматлу ватанагълийир!

Дагъ. Огни шагърин кIулин мистаъ диндин суалариз жаваб тувру отдел ачмиш дапIна. Эгер ичв диндикан суалар, шаклу, гъаври адру, ясана мистахъди алакъалу вуйи суалар аш, зенг апIинай: + 79640007468, ясана + 79894476468

Учура, ич терефнаан, учухъна илтIикIу гъарсар касдин суалназ диндиъ улупнайиганси жаваб тувуз чалишмиш хъидича, иншаАллагъ

Гъюрматлу мусурман гъардшар ва чйир!

Нагагъ учвуз ихъ мусурман диндихъди аълакъалу вуйи месэлийрикан гъаври адруб гъерхуз ккундуш, ясана «Ассалам» редакцияйиз вуйи суал аш, зенг апIинай: 8-960-411-19-53, ясана 51-85-22. Учхъан шлубдин, иншаАллагъ, учу кюмек апIидича ва ичв гъулулугъар тамам апIуз чалишмиш хъидича.